

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА НЕНАЛЕЖНЕ ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Фрагментарно подано поняття та сутність конкуренції кримінально-правових норм. Проведено порівняльний аналіз окремих статей Кримінального кодексу України, які стосуються неналежного поводження з військовополоненими.

Ключові слова: конкуренція кримінально-правових норм, військовополонений, військові кримінальні правопорушення, воєнні злочини.

Abstract

The concept and essence of competition of criminal law norms are presented in fragments. A comparative analysis of individual articles of the Criminal Code of Ukraine relating to improper treatment of prisoners of war is carried out.

Keywords: competition of criminal law norms, prisoner of war, military offences, violation of rules of the warfare.

Вступ

Відповідно до ч. 1-2 ст. 28 Конституції України, кожен має право на повагу до його гідності.

Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню [1]. Тобто це конституційне право гарантується Конституцією України як для громадян України, так і для іноземців та осіб без громадянства незалежно від вчинення або невчинення ними правопорушень. Відповідно Україна вимагає від інших держав дотримуватись прав та свобод для громадян України принаймні на базовому рівні, які гарантовані міжнародними договорами. Це, зокрема стосується і країни-агресора дотримуватись належного поводження з нашими громадянами, які перебувають у полоні принаймні на рівні Женевської Конвенції про поводження з військовополоненими [2]. Відповідно за неналежне поводження з військовополоненим законодавством України встановлена відповідальність.

Метою роботи є з'ясування особливостей кримінально-правової кваліфікації за неналежне поводження з військовополоненими, встановленої для представників сил оборони України та для інших осіб, зокрема військових країни-агресора.

Результати дослідження

Аналізуючи Особливу частину Кримінального кодексу України існує цілий ряд кримінальних правопорушень, які для пересічного читача можуть здаватися однаковими за змістом та, у ряді випадків, може здаватися незрозумілим, яка правова норма підлягає застосуванню. Це явище у науці Кримінального права має назву конкуренція правових норм.

Як зазначає у своїй науковій праці проф. Ольга Володимирівна Ус, «**Конкуренція кримінально-правових норм** наявна, коли у вчиненому діянні містяться ознаки елементів складів злочинів, що передбачені декількома (двома чи більше) кримінально-правовими нормами, кожна з яких претендує на застосування при кваліфікації вчиненого суб'єктом

злочину» [3]

У розділі XIX Особливу частину Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)» міститься склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 434 КК України «Погане поводження з військовополоненими», диспозиція цієї правової норми передбачає наступне: **«Погане поводження з військовополоненими, яке мало місце неодноразово, або пов'язане з особливою жорстокістю, або спрямоване проти хворих і поранених, а також недбале виконання обов'язків щодо хворих і поранених особами, на яких покладено їх лікування і піклування про них, за відсутності ознак більш тяжкого злочину»** [4].

У розділі XX Особливу частину Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства, міжнародного правопорядку» міститься склад кримінального правопорушення, передбачений ч. 1 ст. 438 КК України «Воєнні злочини», де також наявний склад кримінального правопорушення пов'язаний з військовою службою та який стосується порушення встановленого порядку поводження з військовополоненими, диспозиція цієї правової норми передбачає наступне: **«Жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій»** [4].

На мій погляд, кримінальні правопорушення проти військовополонених, передбачені ст. 434 КК України «Погане поводження з військовополоненими» [4] та ч. 1 ст. 438 КК України «Воєнні злочини» конкурують між собою як **спеціальна та загальна норма**, де спеціальною нормою є склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 434 КК України «Погане поводження з військовополоненими».

Як відомо, більшість науковців схиляється до думки, що при конкуренції загальної та спеціальної правових норм **перевагу завжди має спеціальна правова норма**, таку думку підтримує зокрема доц. Вольний В.І. [5]. Проте застосування цієї спеціальної норми, передбаченої ст. 434 КК України **стосується виключно осіб**, які зазначені у ч. 2 ст. 401 КК України: «За відповідними статтями цього розділу несуть відповідальність військовослужбовці Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, а також інші особи, визначені законом».

Поліцейські поліції особливого призначення Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі у бойових діях, несуть відповідальність за статтями 402, 403, 414-416, 422, 427, 429, 430, 432-435 цього розділу» [4].

Тобто зазначений вище так званий привілейований склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 434 КК України стосується **лише представників сил оборони України**. У разі вчинення таких самих дій відносно військовополонених особами, які не зазначені у ч. 2 ст. 401 КК України, тобто не представниками сил оборони України, а будь-якою іншою фізичною осудною особою, яка досягла віку з якого може наставати кримінальна відповідальність (загальний суб'єкт кримінального правопорушення), кваліфікація таких дій передбачена ч. 1 ст. 438 КК України **як загальна норма**. При цьому відповідальність за цим складом кримінального правопорушення є істотно суворішою, порівняно зі ст. 434 КК України та стосується не представників сил оборони України, а, наприклад, представників воєнізованих чи збройних формувань противника, його цивільного населення, громадян України, які співпрацюють з ворогом (колаборантів) тощо.

**Порівняльна характеристика складів кримінальних правопорушень, передбачених
ст. 434 КК України та ч. 1 ст. 438 КК України (у частині поводження з
військовополоненими)**

Характеристика	ст. 434 КК України «Погане	ч. 1 ст. 438 КК України
----------------	----------------------------	-------------------------

	поводження з військовополоненими»	«Воєнні злочини»
За родовим складом кримінального правопорушення	Кримінальні правопорушення проти встановленого порядку несення військової служби (військові кримінальні правопорушення)	Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства, міжнародного правопорядку
За конкуренцією правових норм	Спеціальна норма	Загальна норма
За видом складу кримінального правопорушення	Привілейований склад кримінального правопорушення	Простий склад кримінального правопорушення
За суб'єктом складом кримінального правопорушення	Спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення	Загальний суб'єкт кримінального правопорушення
За ступенем тяжкості кримінального правопорушення	Відноситься до категорії нетяжких злочинів	Відноситься до категорії особливо тяжких злочинів
За стадіями вчинення кримінального правопорушення	Склад злочину є закінченим з моменту неодноразового вчинення таких дій (тобто 2 або більше разів), або одноразового, але пов'язаного з особливою жорстокістю, або спрямоване проти хворих і поранених	Склад злочину є усіченим, тобто кримінальна відповідальність настає з моменту віддання наказу про вчинення жорстокого поводження з військовополоненими, а не самого факту заподіяння їм шкоди
За суб'єктивною стороною	Може бути вчинено як умисно, так і з необережності шляхом недбалого виконання обов'язків щодо хворих і поранених особами, на яких покладено їх лікування і піклування про них	Умисний злочин
За строками давності притягнення до кримінальної відповідальності	П'ять років з дня вчинення нею кримінального правопорушення і до дня набрання вироком законної сили	Давність не застосовується

Висновки

Кримінальні правопорушення проти військовополонених, передбачені ст. 434 КК України «Погане поведження з військовополоненими» та ч. 1 ст. 438 КК України «Воєнні злочини» конкурують між собою як **спеціальна та загальна норма**, де спеціальною нормою є склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 434 КК України «Погане поведження з військовополоненими».

Зазначений вище так званий привілейований склад кримінального правопорушення, передбачений ст. 434 КК України стосується лише представників сил оборони України. У разі вчинення таких самих дій відносно військовополонених особами, які не зазначені у ч. 2 ст. 401 КК України, тобто не представниками сил оборони України, а будь-якою іншою фізичною

осудною особою, яка досягла віку з якого може наставати кримінальна відповідальність (загальний суб'єкт кримінального правопорушення), кваліфікація таких дій передбачена ч. 1 ст. 438 КК України як загальна норма

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р. // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Женевська Конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#top
3. Ус О. В. Теорія та практика кримінально-правової кваліфікації / Ольга Володимирівна Ус. // Харків: Право. – 2018. – 368 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/13956/1/Lekcii_2018.pdf
4. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 р. // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n210>
5. Возьний В. І. Особливості кваліфікації злочинів при конкуренції кримінально-правових норм (на прикладі ст.129 КК України та ч.1 ст.345 КК України) / В. І. Возьний // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 130–133 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-3/11vvikku.pdf>

Ковальчук Іван Васильович, – доктор філософії у галузі права, старший викладач кафедри військової підготовки Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, e-mail: ivankovalchuk@vntu.edu.ua

ORCID <https://orcid.org/0009-0007-7467-5317>

Kovalchuk Ivan – PhD in law, senior teacher of the Department of Military Training Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia, e-mail: ivankovalchuk@vntu.edu.ua

ORCID <https://orcid.org/0009-0007-7467-5317>